

IQTISODIY FIKRLASHNING ZAMONAVIY SHAKLLANISHI: “YALANG‘OCH IQTISODIYOT” TAHLILI

Tajibayev Komiljon Qurbanovich

Namangan davlat universiteti, Iqtisodiyot
fakulteti, Yashil iqtisodiyot va barqaror
biznes kafedrası mudiri

Anvarjonov Abbos Axmadjon o‘g‘li

Namangan davlat universiteti, Iqtisodiyot
fakulteti, 60410600- Bank ishi yo‘nalishi
BI-AU-25 guruhi 1-bosqich talabasi

ANNOTATION: This article analyzes the mechanisms of popularizing economic knowledge based on the book “*Naked Economics*” by Charles Wheelan. The study examines key topics presented in the book, including market mechanisms, incentive theory, antitrust policy, the role of government in the economy, and the impact of international trade on economic development. Using content analysis and logical comparison methods, the author’s educational approach was evaluated.

The results indicate that explaining economic concepts through real-life examples is highly effective in developing economic thinking among learners. The book simplifies complex economic theories and makes them accessible to a broad audience. The study concludes that “*Naked Economics*” serves as an effective educational and popular science resource for improving economic literacy.

KEYWORDS: economic literacy, market mechanism, incentive theory, monopoly, government intervention, international trade, popular economics.

АННОТАЦИЯ: В данной статье на основе произведения Чарльза Уилана «Голая экономика» анализируются механизмы популяризации экономических знаний. В процессе исследования были изучены рыночные механизмы, теория стимулов, антимонопольная политика, роль государства в экономике, а также влияние международной торговли на экономическое развитие, раскрытые в книге. С применением методов контент-анализа и логического сопоставления была оценена педагогическая методика автора.

Полученные результаты показали, что представление экономических понятий на основе жизненных примеров обладает высокой эффективностью в формировании экономического мышления обучающихся. Произведение упрощает сложные экономические теории и делает их доступными для широкой аудитории. В заключение обосновано, что книга «Голая экономика» является эффективным учебно-популярным источником для повышения уровня экономической грамотности.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: экономическая грамотность, рыночный механизм, теория стимулов, монополия, государственное вмешательство, международная торговля, популярная экономика.

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada Charlz Uilan tomonidan yozilgan “Yalang‘och iqtisodiyot” asari asosida iqtisodiy bilimlarni ommalashtirish mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida asarda yoritilgan bozor mexanizmlari, rag‘batlantirish nazariyasi, monopoliyaga qarshi siyosat, davlatning iqtisodiyotdagi roli hamda xalqaro savdo jarayonlarining iqtisodiy taraqqiyotga ta’siri o‘rganildi. Kontent tahlil va mantiqiy taqqoslash metodlari orqali muallif tomonidan qo‘llanilgan pedagogik yondashuvlar baholandi.

Olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki, iqtisodiy tushunchalarni real hayotiy misollar bilan yoritish o‘quvchilarning iqtisodiy tafakkurini shakllantirishda yuqori samaradorlikka ega. Asar murakkab iqtisodiy nazariyalarni soddalashtirib, ularni keng ommaga tushunarli

tarzda yetkazish imkonini beradi. Tadqiqot yakunida “Yalang‘och iqtisodiyot” kitobining iqtisodiy savodxonlikni oshirishda samarali o‘quv-adabiy manba ekanligi asoslab berildi.

KALIT SO‘ZLAR: iqtisodiy savodxonlik, bozor mexanizmi, rag‘batlantirish nazariyasi, monopoliya, davlat aralashuvi, xalqaro savdo, ommabop iqtisodiyot.

KIRISH

Zamonaviy globallashuv sharoitida iqtisodiy jarayonlar jamiyat hayotining barcha jabhalariga chuqur kirib bormoqda. Bozor munosabatlari, narx belgilanishi, bandlik, soliqlar, investitsiya muhitining shakllanishi kabi omillar nafaqat davlat iqtisodiy siyosati, balki oddiy fuqaroning kundalik turmushi bilan bevosita bog‘liqdir. Shu sababli aholining iqtisodiy savodxonligini oshirish bugungi kunda muhim ijtimoiy vazifalardan biri sifatida baholanadi. Biroq iqtisodiyot fanining murakkab terminologiyaga boyligi va matematik modellar asosida tushuntirilishi uni keng omma uchun qiyin va “yopiq fan” sifatida qabul qilinishiga olib kelmoqda.

Mazkur muammoni hal etishda ommabop iqtisodiy adabiyotlarning ahamiyati katta hisoblanadi. Aynan shunday manbalardan biri sifatida Charlz Uilan tomonidan yozilgan “Yalang‘och iqtisodiyot” asari alohida o‘rin egallaydi. Kitob iqtisodiy bilimlarni sodda til, jonli misollar va real hayotiy vaziyatlar bilan izohlab berishi bilan ajralib turadi. Muallif murakkab iqtisodiy modellardan voz kechib, e’tiborni iqtisodiy jarayonlarning mohiyati va ularning inson xulq-atvoriga ta’sirini tushuntirishga qaratadi. Natijada iqtisodiy tushunchalar keng auditoriya tomonidan oson anglanadigan shaklga keltiriladi.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi “Yalang‘och iqtisodiyot” asarida yoritilgan iqtisodiy g‘oyalarning ta’limiy samaradorligini baholash hamda iqtisodiy tafakkurni shakllantirishdagi o‘rnini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat. Tadqiqot davomida bozor mexanizmi, rag‘batlantirish nazariyasi, monopoliyaga qarshi siyosat, davlatning iqtisodiyotdagi ishtiroki va xalqaro savdo jarayonlariga oid muhim masalalar tahlil qilindi. Ayniqsa, muallif tomonidan qo‘llanilgan metodik yondashuvlarning iqtisodiy bilimlarni o‘zlashtirishga ta’siri o‘rganildi.

Mazkur tadqiqot natijalari iqtisodiy savodxonlikni oshirishda an'anaviy nazariy darsliklar bilan bir qatorda ommabop adabiyotlardan foydalanishning muhimligini ko'rsatib berishi bilan ahamiyatlidir. "Yalang'och iqtisodiyot" asari misolida iqtisodiy tushunchalarni kundalik hayotga uyg'unlashtirib o'rgatish yoshlar o'rtasida iqtisodiyotga bo'lgan qiziqishni oshirishi hamda mantiqiy iqtisodiy fikrlashni rivojlantirishi ilmiy asosda yoritib beriladi.

METODLAR

Mazkur tadqiqot "Yalang'och iqtisodiyot" asari mazmunining iqtisodiy ta'limga ta'sirini aniqlash maqsadida o'tkazildi. Tadqiqot jarayonida sifat tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Asosiy metod sifatida **kontent-tahlil** qo'llanilib, kitobning markaziy boblari tanlab olinib, ulardagi asosiy iqtisodiy tushunchalar tizimli ravishda o'rganildi. Har bir tushuncha muallif tomonidan qanday yondashuvda izohlanganligi aniqlanib, ularning soddalashtirish darajasi baholandi.

Shuningdek, **taqqoslash metodi** orqali asardagi tushuntirish uslublari an'anaviy akademik darsliklar, xususan Mankiwni "Principles of Economics" kitobidagi izohlar bilan solishtirildi. Bunda tushunchalar murakkabligi, ilmiy terminlardan foydalanish darajasi hamda o'quvchilarga tushunarli shaklda bayon etish darajasi mezon sifatida olindi.

Tadqiqotda **deskriptiv tahlil** metodi yordamida iqtisodiy jarayonlarning real hayot misollari orqali berilishi aniqlab chiqildi. Bundan tashqari, **deduktiv yondashuv** asosida umumiy iqtisodiy qonuniyatlardan kundalik amaliy vaziyatlarga oid xulosalar chiqarildi. Iqtisodiy rag'batlantirish, bozor muvozanati, monopoliyaga qarshi siyosat kabi tushunchalar mazkur tamoyil asosida baholandi.

Yig'ilgan ma'lumotlar mantiqiy izchillik asosida tizimlashtirilib, olingan natijalar ilmiy umumlashtirish metodi orqali jadallashtirildi. Tadqiqotning ishonchliligi ommabop va akademik yondashuvlarni qiyosiy tahlil qilish orqali ta'minlandi.

NATIJALAR: Tadqiqot jarayonida Charlz Uilan tomonidan yozilgan “Yalang‘och iqtisodiyot” asari tahlil qilinib, iqtisodiy bilimlarni ommalashtirishga qaratilgan asosiy yondashuvlar aniqlab olindi. Konspektiv va mazmuniy tahlil natijalariga ko‘ra, muallif o‘quvchilar uchun iqtisodiy tushunchalarni murakkab nazariy shakllardan xoli, hayotiy misollar orqali tushuntirib berish uslubini qo‘llaydi. Asarda iqtisodiy bilimlarni yengil idrok etish mexanizmi ishlab chiqilgan bo‘lib, bunda markaziy o‘rin rag‘batlar nazariyasi va bozor mexanizmlarining vizual tushuntirilishiga berilgan.

Asar tahlili shuni ko‘rsatdiki, bozorning talab va taklif asosida ishlashi kitobda avtomobil bozori, uy-joy savdosi hamda kundalik iste‘mol mahsulotlari misollarida izohlangan. Bu orqali iqtisodiy muvozanat tushunchasi real hayot bilan bog‘lab beriladi. Natijada o‘quvchi mavhum nazariy tushunchalarni emas, balki kundalik tajriba orqali ularning mohiyatini anglay boshlaydi. Talabning oshishi narxlarning ko‘tarilishiga, taklifning ortishi esa narxlarning pasayishiga olib kelishi aniq misollar orqali ko‘rsatib berilgan.

Rag‘batlantirish mexanizmi bo‘yicha olib borilgan tahlillar natijasiga ko‘ra, muallif iqtisodiy qarorlarning aksariyati inson manfaatlariga bevosita bog‘liqligini ochib beradi. Soliq kontrabandasiga qarshi kurash, ijtimoiy sug‘urta tizimi va bonus asosida ish samaradorligini oshirish jarayonlari misollar orqali yoritilgan. Natijada iqtisodiy tizimda noto‘g‘ri qurilgan rag‘batlar kutilmagan va salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkinligi aniqlangan. Masalan, yordam dasturlarida haddan ziyod subsidiyalar ish faoliyatining pasayishiga sabab bo‘lishi mumkinligi ta’kidlangan.

Tadqiqot davomida monopoliyalar faoliyatiga oid muhim xulosalarga ham kelindi. Muallif monopoliyaning iste‘molchilar manfaatiga zid ekanligini dalillar yordamida ko‘rsatadi. Raqobat yetishmagan bozorlarda narxlarning sun‘iy ravishda baland ushlab turilishi, mahsulot sifati pasayishi hamda innovatsion rivojlanish susayishi asoslangan. Telekommunikatsiya, farmatsevtika hamda energetika bozorlari bilan bog‘liq misollar bu jarayonni yaqqol ko‘rsatib beradi. Natijada sog‘lom raqobat muhitini shakllantirish iqtisodiy samaradorlikning muhim sharti sifatida baholanadi.

Davlatning iqtisodiyotdagi ishtiroki masalasi ham natijalarda alohida o‘rin tutdi. Tahlil shuni ko‘rsatdiki, muallif davlatning mutlaq erkin bozorga to‘liq aralashuvini emas, balki bozor muvaffaqiyatsizliklarini bartaraf etishga yo‘naltirilgan muvozanatli siyosatni qo‘llab-quvvatlaydi. Ayniqsa, sog‘liqni saqlash, ekologiya, ta‘lim sohalarida davlat nazorati zarur ekani asoslab berilgan. Atrof-muhit ifloslanishi bilan bog‘liq masalalar umumiy manfaat muammosi sifatida talqin qilinadi va davlat aralashuvisiz bu jarayonni samarali boshqarib bo‘lmasligi natija sifatida keltiriladi.

Xalqaro savdo masalalariga bag‘ishlangan bo‘limlarning tahlili iqtisodiy integratsiyaning ijobiy ta‘sirini aniqlab bergan. Muallif davlatlar o‘rtasidagi mehnat taqsimoti mahsulotlar tannarxini arzonlashtirishiga hamda iste‘molchilar tanlovini kengaytirishiga urg‘u beradi. Natijalarga ko‘ra, arzon ishchi kuchiga ega mamlakatlar bilan savdo munosabatlari rivojlangan davlatlarda ayrim bozor tarmoqlarida ish o‘rinlari qisqarishiga olib kelishi mumkin, biroq umumiy iqtisodiy farovonlik oshadi. Ushbu jarayon musbat ijtimoiy samaradorlik bilan baholanadi.

Olingan umumiy natijalar shuni ko‘rsatadiki, “Yalang‘och iqtisodiyot” asari iqtisodiy tushunchalarni ommabop uslubda izohlab, iqtisodiy fikrlashni rivojlantirishga samarali ta‘sir ko‘rsatadi. Asar tahlili iqtisodiy savodxonlikni oshirishda sodda til, real hayotiy misollar va mantiqiy sabab–oqibat munosabatlariga asoslangan ta‘lim uslubining yuqori natija berishini tasdiqladi. Shu bois mazkur kitob iqtisodiyot faniga kirish uchun qulay ilmiy-adabiy manba sifatida baholanadi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Charlz Uilan tomonidan yozilgan “*Yalang‘och iqtisodiyot*” asari iqtisodiy tushunchalarni sodda va tushunarli tarzda yetkazishda yuqori samaradorlikka ega. Kitob murakkab nazariy modellar va formulalardan voz kechib, asosiy e‘tiborni iqtisodiy jarayonlarning mohiyati va ularning inson xulq-atvoriga ta‘sirini tushuntirishga qaratadi. Natijalar shuni tasdiqladiki, real hayotiy misollar va kundalik tajriba orqali berilgan tushuntirishlar o‘quvchilarning iqtisodiy tafakkurini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Shuningdek, tadqiqot davomida aniqlanishicha, bozor mexanizmlari, ragʻbatlar nazariyasi, monopoliyaga qarshi siyosat, davlat aralashuvi va xalqaro savdo jarayonlari kabi mavzularni sodda tilda tushuntirish iqtisodiy savodxonlikni oshirishda samarali yondashuv sifatida xizmat qiladi. Kitob iqtisodiy bilimlarni faqat nazariy darajada emas, balki amaliy misollar orqali yetkazadi, bu esa yosh oʻquvchilar va keng auditoriya uchun tushunishni osonlashtiradi.

Xulosa sifatida, “*Yalangʻoch iqtisodiyot*” asari iqtisodiy bilimlarni ommaviylashtirish va oʻquvchilarda mantiqiy iqtisodiy tafakkur shakllantirishda samarali vosita ekanligini koʻrsatadi. Tadqiqot shuni ham isbotladiki, ommabop adabiyotlar va soddalashtirilgan yondashuvlar iqtisodiy taʼlimni rivojlantirishda anʼanaviy darsliklar bilan birga muhim rol oʻynaydi. Shu sababli, mazkur asar iqtisodiyotga kirish va iqtisodiy savodxonlikni oshirish maqsadida keng qoʻllanilishi lozim.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Wheelan, C. (2019). *Naked Economics: Undressing the Dismal Science*. W. W. Norton & Company.
2. Mankiw, N. G. (2020). *Principles of Economics* (9th ed.). Cengage Learning.
3. Krugman, P., & Wells, R. (2018). *Microeconomics* (5th ed.). Macmillan Learning.
4. Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Harvard University Press.
5. Blanchard, O., & Johnson, D. R. (2017). *Macroeconomics* (7th ed.). Pearson.